

Az olvasás a modern társadalomban

(Kivonat)

A könyv szerepe változott a történelem folyamán. A könyv korunkban Gorkij szavai szerint a leghatékonyabb kommunikációs eszköz az emberiség szellemi erőinek fejlesztésére. Az olvasás iránti szomjúságnak, a könyvek széles körű elterjedésének folyamatát meggyorsította a szocialista országok új társadalmi rendszere, a gyarmatosítás megszűnése, a tudományos-műszaki forradalom. A tömegek részvétele egyre nő a békéért és a demokráciáért folytatott harcban, s ez szükségessé teszi a társadalmi köztudat színvonalának emelését, az önképzés elterjedését. Bár az olvasás elméletével egy évszázad óta foglalkoznak, ma a kérdés gyökeresen másképpen tevődik fel: nem az olvasás áldásainak propagálásáról van már szó, hanem a tömegek olvasásának megszervezéséről és színvonalának emeléséről. Nem véletlen, hogy A könyv alapokmánya-nak egyik fő gondolata az olvasás lehetőségének biztosítása minden ember számára.

Szerte a világon nagyszabású programok születtek az olvasás népszerűsítésére. A Szovjetunióban a párt és a tömegszervezetek a leghatékonyabban gondoskodnak a tömegek olvasásának megszervezéséről. Ma a szovjet könyvtárak látogatóinak száma kb. 20 millió. A szocialista országok vizsgálatai és publikált tapasztalatai alapján alapvetően új szemlélet alakult ki az olvasás társadalmi funkciójáról. A világméretű tapasztalati anyagból két új, haladó vonást lehet kiemelni: 1. az olvasás mint társadalmi jelenség, 2. az olvasás népszerűségének növekedése a társadalmi folyamatok hatására.

Az olvasás társadalmi funkciója

Az olvasás legfontosabb három funkciója: a) Az olvasás egyre inkább a legfontosabb eszköz az emberek tudatának, szemléletének, politikai és etikai meggyőződésének formálására; b) az olvasás növekvő mértékben válik a permanens oktatásnak és a kulturális színvonal emelésének eszközévé; c) az olvasás a szakmai ismeretek növelésének legbiztosabb útja.

Az olvasás és a köztudat formálása

A tömegek olvasásának mindenekelőtt nevelő funkciója van. Nem mindegy, hogy mit olvas az ember, ezért különösen a fiatalokat meg kell védeni a rossz irodalom végzetes behatásaitól. A jó könyv nemesítő hatása pozitív módon járul hozzá az emberiség jövőjének kialakításához. Különösen a szocialista országok tapasztalatai érdemesek a figyelemre: ezekben országos méretű nevelői folyamatnak tekintik az olvasást a tudatformálás és a politikai aktivitás érdekében. Teljes megvalósítás útján halad a jelszó: „Könyvvel a békéért, a humanizmusért és a haladásért”. Ezért utasítja vissza a szocialista könyvtárelmélet a könyvtáraknak „pusztán művelődési” funkcióját szemben a társadalmi funkcióval, s ezért lépett előtérbe a szocialista könyvtártudományban az irodalompropaganda és az olvasásirányítás kérdése. Az olvasásirányítás lényege, hogy az olvasók érdeklődésének és igényeinek vizsgálatára alapozva szakszerűen ajánlják a legjobb könyvek olvasását. Az országos méretű irodalompropaganda és céltudatos olvasásirányítás eredményeképpen a Szovjetunióban az olvasás az egyén harmonikus fejlődését szolgálja. Ennek illusztrálására egy példa: az Egyesült Államokban egy vizsgálat kimutatta, hogy a megkérdezettek 33 százaléka soha, 24 százaléka pedig csak ritkán olvas társadalmi témájú irodalmat. Ugyanakkor a megkérdezett szovjet munkások, mérnökök és technikusok 93 százaléka (férfiak), illetve 86 százaléka (nők) olvas társadalmi-politikai irodalmat.

Az olvasás és a permanens oktatás

A permanens oktatás alapvetően az olvasás tömegméretű szervezethez kötődik, tehát a könyvtárak a permanens oktatás bázisai. Az olvasás mint önképző forma az ismeretek állandó felhalmozódását és megújítását jelenti, s számottevően befolyásolja az egyén munkáját és társadalmi aktivitását. A történelmi példák mindenütt

azt mutatják, hogy milyen hatékony az önképző olvasás a népek általános műveltségi szintjének emelésében. Különösen az orosz forradalmárok példája bizonyítja ezt.

A szakmai tudás emelése érdekében történő olvasás

A legújabb tudományos és műszaki eredmények és haladó munkamódszerek közvetlen hatást gyakorolnak a termelésre és a társadalom gazdasági fejlődésére. A szakemberek szakirodalom-olvasása az egész világon a tudományos-műszaki tájékoztatás rendszerének tökéletesedése révén fejlődik.

A Szovjetunióban az ifjúmunkások 80—85 százaléka olvas szabad idejében szakirodalmat. A szovjet könyvkiadás speciális termékei azok a művek, amelyeket maguk a munkások írnak. Ebben is kifejeződik a szovjet munkások alkotó tevékenysége, állandó törekvése a termelés megjavítására.

Az olvasás népszerűsége

A modern könyvtárelméletben újszerű irányzat az olvasás népszerűségének vizsgálata. Az utolsó két évtizedben óriási tényanyag halmozódott fel, s ez a még nem egységes és néha tökéletlen módszerek ellenére is néhány alapvető következtetésre ad lehetőséget. A vizsgálati módszerek közül az első helyen a statisztikai módszer áll; az így nyert eredmények a különböző országok eltérő társadalmi-gazdasági feltételeinek megfelelően igen változatosak. A nyugati országok forrásai a népesség 35—45 százalékát mutatják ki olvasókként, a szocialista országok átlagadatai ezzel szemben a 70—85 százalékot mutatják. Beteljesedtek Lenin profétikus szavai: „A könyv iránti igény a forradalom eredményeként állandóan nőni fog...” Az USA, Franciaország, az NSZK és a Szovjetunió olvasásvizsgálati adatai alapján a könyvek és az újságok, folyóiratok napi olvasására szánt percekben a Szovjetunió vezet. Különös figyelmet érdemel, hogy ezen belül a könyv olvasás aránya is jóval magasabb a Szovjetunióban, mint bárhol a világon. Ennek ellenére sok még a tennivaló. A legnagyobb nehézséget az olvasásértékelés kritériumainak hiánya okozza. Ma még csak a mennyiségi mutatók állnak rendelkezésre az olvasás intenzitásának mérésére. Eltérőek a vélemények a világon a többi kommunikációs eszköz és a könyv kapcsolatáról is. A szovjet tudósok véleménye szerint a televízió és a rádió nézése, illetve hallgatása növeli az olvasás intenzitását. További szovjet vélemény, hogy a könyvtárak feladata az olvasás szervezése. Végül a könyvtárak feladata az irodalompropaganda megszervezése is. A könyvtárak hálózata teremtheti csak meg az egyenlő lehetőséget mindenki számára, hogy az olvasás áldásaiban részesedhessenek.

Az olvasáskutatás kérdései

1963—1965-ben az ifjúmunkások olvasási érdeklődését vizsgálták a Szovjetunió 50 városában, majd 1966-ban Leningrádban. 163 könyvtár vett részt a Nagy Októberi Forradalom 50. évfordulójának előestéjén végzett reprezentatív vizsgálatban, melynek elnevezése „A szovjet olvasó” volt. 1965—1968-ban 300 könyvtár vett részt a tudósok és a szakemberek könyvtári-bibliográfiai igényeinek vizsgálatában, melynek során 33 000 embert kérdeztek meg. Az 1973—1974-re és 1974—1975-re kitűzött vizsgálati programok címe: „A könyv és az olvasás a modern faluban” és „A könyv és az olvasás a munkásosztály életében”.

A más országokban folyó hasonló kutatások is a téma iránti általános érdeklődést bizonyítják. Az indiai Bihar tartományban 1967-ben, Csehszlovákiában a falusi környezetben végeztek vizsgálatot. Lengyelország speciális olvasáskutatási intézettel rendelkezik, Angliában a gyermekek olvasását vizsgálták 1959-ben és 1966—1968-ban. Az NDK-ban Suhl megyében 1966—1968-ban végeztek általános olvasáskutatást. Spanyolországban 1967-ben kérdőíves felmérést végeztek az egyes szerzők olvasottságáról.

A vizsgálódások eredményeképpen hatalmas publikációs anyag halmozódott fel. Ma már az olvasás társadalmi vonatkozásai és a társadalom gazdasági és kulturális fejlődésével a legszorosabb kapcsolatban végzett olvasásanalízisek állnak az előtérben. A Szovjetunióban pl. vizsgálati témák: az olvasás társadalmi funkciója; az olvasás tartalma és a különböző társadalmi-demográfiai népességi csoportok érdeklődése; az olvasás és az egyén harmonikus fejlődése, az olvasás mint a szellemi és a fizikai munkából eredő különbség eltüntetésének eszköze; az olvasás céljai és a különböző kiadványokról formált olvasói értékelések; az olvasás népszerűsége; a tömeges olvasását szolgáló országos rendszer stb.

Az olvasás kérdései szilárdan beépülnek a modern könyvtártudományba. Az olvasáskutatás viszont hozzájárul a könyvtártudomány fejlődéséhez és megerősíti kap-

M. I. Rudomino, az IFLA alelnöke, a moszkvai Idegennyelvű Könyvtár igazgatója nyilatkozik a televízióknak (Nikolai Katalin felvétele)

csolatait más tudományágakkal, pl. a szociológiával, pszichológiával és az olvasáspedagógiával. A kutatás kétségtelen eredményei mellett azonban nem szabad megfeledkezni a modern szociológiai kutatásokban használt prognosztikus módszerek feltűnően alacsony színvonaláról. Nem szabad megelégedni a tények rögzítésével, hanem ki kell ezt egészíteni a tömeges olvasás és könyvforgalmazás alapvető törvényeinek elemzésével és a fejlődés irányzatainak kijelölésével.

A nemzetközi könyvvév és a jelenlegi IFLA-kongresszus erőfeszítései alapján szükséges a nemzetközi együttműködés fokozása és az egyes országokban végzett kutatások tapasztalatainak kicserélése.